

Kociánek dvoudomý rostlinou roku 2023

Porost kociánku dvoudomého na hadcových výchozech v NPP Křížky.

Foto: P. Tájek, CC BY 3.0 CZ

Česká botanická společnost vyhlašuje v pořadí již třetí rostlinu roku: po vstavači kukačce a hlaváčku letním se jí stává kociánek dvoudomý. Tato rostlina z čeledi hvězdicovitých (*Asteraceae*), vědeckým jménem *Antennaria dioica*, je dalším příkladem druhu, který byl na území České republiky poměrně hojný, v posledních letech však výrazně ustoupil a mnohde i vymizel.

Kociánek je především druhem pastvin, strání, mezi a světlých lesů, roste ale také na skalách a vřesovištích. V konkurenci dalších druhů neobstojí; pakliže na jeho stanovišti nejsou vzrůstnější rostliny omezovány nepřízní podmínek prostředí, pastvou nebo sečí, rychle kociánek vytlačí.

Pro život ve spásaných, živinami chudých trávnících a na skalách kociánek předurčuje hned několik vlastností. Je to nízký vzrůst, schopnost tvořit přezimující růžice, rozrůstat se vegetativně prostřednictvím plazivých nadzemních výběžků, a tak tvořit souvislé porosty i na hranách skal a jiných nehostinných místech. Plstnaté odění (tj. dlouhé, měkké, navzájem propletené chlupy) kociánek chrání před intenzivním slunečním zářením a nadměrným výparem vody. Růst na stanovištích chudých živinami kociánku ulehčují i symbiotické vztahy, a to napojení kořenů na houbová vlákna známé jako mykorrhiza, díky čemuž získává část jinak nedostupných živin.

Kociánek se vyznačuje pozoruhodnou květní biologií. Jak prozrazuje druhový přívlastek, jde o dvoudomou rostlinu, což znamená, že na rostlině jsou buď jen samičí, anebo jen samčí květy. Samičí rostliny mají květy s vyvinutým pestíkem, ale bez tyčinek. U samčích rostlin jsou květy zdánlivě oboupohlavné, mají tedy tyčinky i pestík, ale pouze tyčinky jsou funkční. Květy jsou drobné a jsou (stejně jako u ostatních zástupců čeledi hvězdicovitých) uspořádány ve specifických květenstvích – úborech. V době, kdy se vyvíjejí, je chrání zákrovní listy, které později, když se za květu rozevrou, slouží k lákání opylovačů. Stejně jako vlastní květy mohou nabývat různých barev, od bílé až po červenofialovou.

Plodem kociánku je nažka s chmýrem. Chmýr je přítomen jak v samičích, tak v samčích květech, v samčích je však kratší a jeho paprsky jsou kyjovitě ztloustlé. Tato vlastnost se odráží v latinském jméně *Antennaria*. Autorům paprsky chmýru samčích rostlin připomínaly tykadla hmyzu, latinsky *antennae*. České jméno kociánek je podle významného jazykovědce V. Machka naopak odvozeno od celkového vzhledu rostlin, zejména celého složeného květenství. Odkazuje na chmýr nebo na chlupy, které pokrývají celou rostlinu a připomínají srst koťat. Stejný základ má i označení kočičky pro jehnědy vrby jívy, kterým se v lašských a valašských nářečích říkalo kocianky nebo kocanky. Kociánek jako standardní české jméno pro rod *Antennaria* zavedl koncem 19. století

Hana Jeřábková vystudovala botaniku na Univerzitě Karlově. Pracuje ve státní ochraně přírody, je aktivní členkou České botanické společnosti. Ve volném čase se spolupodílí na aktivitách zaměřených na rozvíjení zájmu o biologii u mladé generace.

Typický biotop kociánku:
brusnicové vřesoviště
asociace *Vaccinio-
Callunetum vulgaris*.
.....

Foto: M. Chytrý,
CC BY 3.0 CZ

Rostlina roku

Česká botanická společnost vyhláší každoročně rostlinu roku. Cílem akce je upozornit širokou veřejnost na významné, ohrožené či jinak zajímavé druhy naší květeny, a vybízet tak k zájmu o rostliny, jejich sledování i praktické ochraně.

O rostlinách roku 2021 a 2022 se dočtete v člancích:

- Štefánek M. & Jeřábková H. (2022): *Quo vadis, Adonis aestivalis?* Botanika 10/1: 9–11.
- Härtel H., Bauer P., Brabec J., Gillová L., Jongepierová I. & Štech M. (2021): Rostlina roku: vstavač kukačka. Botanika 9/1: 21–25.

Ladislav J. Čelakovský v Analytické květeně české. S kočkou souvisejí i lidová jména kociánku v českých nářečích, kde se mu říkalo pacičky nebo kočiči capka. Obdobně motivované je německé *Katzenpfötchen*, stejně jako anglické *catsfoot* a *pussytoes*.

Kociánek dvoudomý má rozsáhlý areál, který se rozprostírá od severu Britského souostroví a severu Pyrenejského poloostrova až po Japonsko. Okrajově zasahuje i do Severní Ameriky, a to na Aleutské ostrovy (Aljaška).

Již zmíněný ústup kociánku dvoudomého se týká přinejmenším celé Evropy. Například v Belgii a Lucembursku je považován za vyhynulý. V České republice v minulosti osídloval široké spektrum stanovišť od nížin do hor. V nejteplejších územích, hlavně na jižní a střední Moravě, byl vždy vzácný, v lesnatých oblastech středních a vyšších poloh byl však v minulosti běžný. Od 80. let 20. století je pozorován jeho úbytek, který zřejmě souvisí se změnami v obhospodařování krajiny, její eutrofizací a také acidifikací půd způsobenou kyselými dešti. Mnoho populací zaniklo poté, co se na jejich lokalitách přestalo pást. Jinde se podmínky pro kociánek výrazně zhoršily vlivem intenzivnějšího zemědělského

nebo lesnického hospodaření. Příkladem může být hnojení pastvin a luk, které umožňuje šíření na živiny náročných, obvykle mnohem vyšších a konkurenčně zdatnějších druhů rostlin. V lesích je to holosečné hospodaření vedoucí k zániku drobných porostních mezer a rozvolněných lesních lemů. Kociánku uškodilo také asfaltování lesních cest, na jejichž okrajích donedávna mohl přežívat.

Častěji než v přírodě dnes můžeme kociánek vidět na pultech zahradičtví. Díky svému dekorativnímu vzhledu i relativně snadnému pěstování patří totiž k oblíbeným skalničkám. V této souvislosti nezbyvá než zdůraznit, že odběr planě rostoucích rostlin do zahrádek je krajně nevhodný. Stejně tak je nežádoucí přesazovat rostliny neznámého původu ze zahrad do přírody k posílení místních populací. Pro přežití kociánku v naší krajině je potřeba chránit především jeho biotopy a vhodně o ně pečovat.

Všechna místa, kde kociánek u nás roste, určitě nejsou známa. Proto Česká botanická společnost vyzývá botaniky i zájemce o rostliny z řad široké veřejnosti, aby při procházkách a výletech do přírody pečlivě prohledli místa, kde by se mohl kociánek dvoudomý

Jiří Danihelka absolvoval doktorské studium v oboru botanika na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity. Zabývá se zejména floristikou a taxonomií zavlečených druhů a některých obtížnějších rodů středoevropské flóry a správou herbářové sbírky BRNU.

Samičí květenství kociánku dvoudomého.
.....

Foto: M. Štech,
CC BY 3.0 CZ

Samčí květenství
kociánku dvoudomého.

Foto: M. Štech,
CC BY 3.0 CZ

Sterilní listová růžice
a kvetoucí lodyha
s mladými úbory.

Foto: M. Štech,
CC BY 3.0 CZ

vyskytovat, např. lesní okraje, zarůstající stráně apod. Vzhledem k postupujícím změnám v krajině má smysl i ověřování výskytu na dříve známých lokalitách. O svá pozorování se můžete podělit prostřednictvím formuláře <https://www.rostlinaroku.cz/>; návod k jeho vyplnění najdete na stránce <https://botanospol.cz/cs/mapovani2023>.

Kociánek dvoudomý je díky charakteristickým listovým růžicím dobře poznatelný i v zimě. Kdo by si však nebyl jist určením, může zaslat údaje o nálezů spolu s fotografiemi

Mapování rostlin Českou botanickou společností

Česká botanická společnost dlouhodobě sbírá informace o rozšíření rostlin coby součást základního poznání naší květeny. Tyto údaje slouží pro další vědecký výzkum včetně velkých syntetických projektů, jako je Květena České republiky, Vegetace České republiky, Atlas rozšíření rostlin, Katalog nepůvodních druhů a aktualizace tzv. červených seznamů. Náleznové údaje se využívají v mnoha dalších oblastech od ochrany přírody po vzdělávání studentů. Veškeré floristické údaje jsou nyní shromažďovány v centrální botanické databázi Pladias (www.pladias.cz). Spolupráce s botaniky a milovníky přírody z různých míst České republiky je pro národní syntetické projekty nenahraditelná.

rostlin a jejich biotopu e-mailem na adresu koordinátora mapování Mgr. Zdeňka Kaplana, Ph.D. (kaplan@ibot.cas.cz), rádi s determinací pomůžeme.

Možností, jak se kociánek naučit poznávat, může pak být účast na některé z exkurzí ČBS, které jsou na jeho lokality plánovány. Pro zájemce z Prahy a středních Čech takové vycházky povedou na Vysokou stráň u Bubovic (20. května 2023), do okolí Kačáku (3. června 2023) a na Úštěcko (10. června).

Další informace budou průběžně zveřejňovány na webových stránkách <https://botanospol.cz> a na facebookovém i twitterovém profilu České botanické společnosti. ■

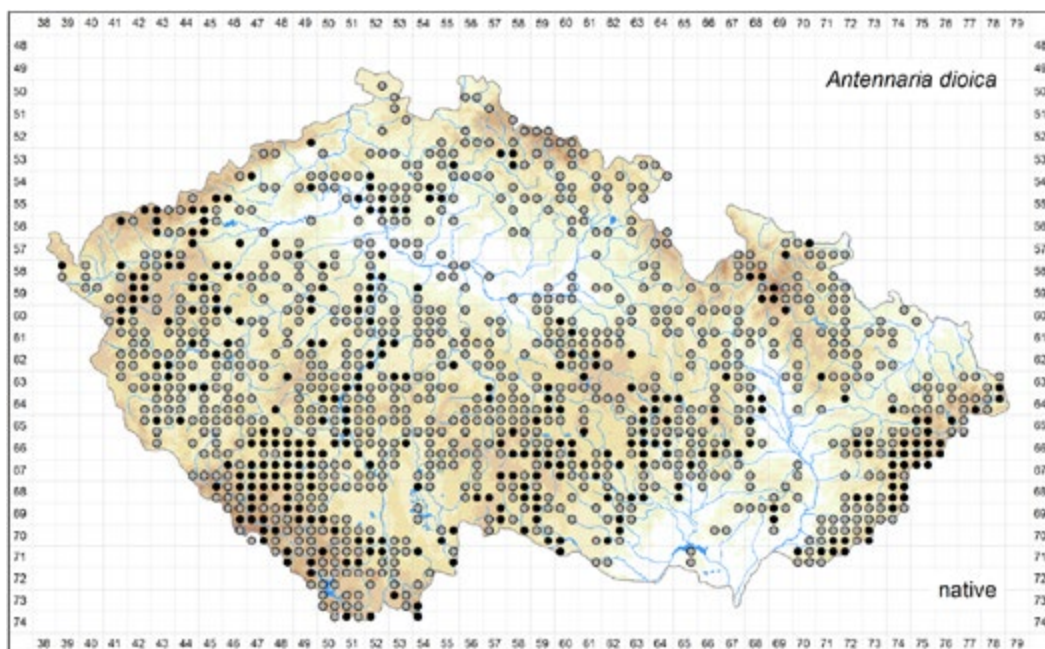
Mgr. Hana Jeřábková¹, Ing. Jiří Danihelka, PhD.²

¹ Agentura ochrany přírody a krajiny ČR

² Taxonomické oddělení, Botanický ústav AV ČR & Ústav botaniky a zoologie PŘF MU
hana-jeרבkova@post.cz, danihel@sci.muni.cz

Rozšíření kociánku
dvoudomého v ČR.
Potvrzený výskyt
před rokem 2000 (○),
v letech 2000–2016 (●).

Autorkou mapy je J. Štěpánková
(in Kaplan et al., Preslia 88:
229–322, 2016).

T. Černý a J. Chrtěk
určují rozrazil.

.....
Foto H. Jeřábková

Co chystá ČBS v letošním roce

Česká botanická společnost sdružuje odborně zaměřené i amatérské zájemce o botaniku a věnuje se pěstování a propagaci tohoto oboru. ČBS každoročně pořádá tradiční akce, kterými jsou zejména jarní a podzimní přednáškové cykly, jarní exkurze do okolí Prahy, floristický kurz a pracovní konference. Podrobnosti najdete na <https://botanospol.cz>.

V rámci 33. ročníku **jarních exkurzí** bude možné navštívit např. stepi v přírodní rezervaci Milovice, podívat se do Českého Krasu a na Křivoklátsko za rostlinou roku kociánkem dvoudomým nebo k Lítožnickému rybníku a přilehlým nově zbudovaným tůňm a prozkoumat vodní a pobřežní vegetaci. Exkurze jsou volně přístupné veřejnosti a pozvánky s instrukcemi jsou pravidelně zveřejňovány na webu ČBS v sekci Aktuality – Exkurze a také v Kalendáři <https://botanospol.cz/cs/node/2036>.

Nejdůležitější a dle počtu účastníků největší akcí pořádanou Českou botanickou společností je **Floristický kurz**, jehož první ročník proběhl

v roce 1957. Od roku 1964 probíhá kurz každoročně první týden v červenci. Kurz je vhodný pro všechny zájemce o botaniku a také pro pedagogy a studenty. Na každý den bývá vždy připravena řada celodenních tras pod vedením předních znalců naší květeny a vegetace. Výsledky kurzů jsou pravidelně publikovány. Letošní Floristický kurz se koná v Hradci Králové v termínu 2. 7. – 8. 7. 2023 ve spolupráci s Východočeskou pobočkou ČBS. Každoročně v listopadu se také koná dvoudenní **pracovní konference**, která se zabývá zejména výsledky botanického výzkumu flóry a vegetace především z lokalit střední Evropy, ale prezentovány jsou i výsledky výzkumu českých badatelů na zahraničních projektech. Téma letošní konference je „Dlouhodobé změny flóry České republiky“ a uskuteční se o víkendu od 25. 11. do 26. 11. 2023 v Praze na Albertově. Úplný seznam akcí s programem a přihláškami pro zájemce bude dostupný na webových stránkách ČBS. ■

Za ČBS Kateřina Woodard

Účastníci floristického
kurzu v terénu.

.....
Foto z archivu ČBS